

Katastrofizm pokolenia 1920 na przykładzie *Widm* Tadeusza Gajcego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tadeusz Gajcy, *Widma. Poemat*, [w:] tegoż, *Wybór poezji. Misterium niedzielne*, oprac. S. Bereś, Wrocław 1992, s. 21–43.
- Źródło: Stanisław Bereś, *Uwięziony w śmierci. O twórczości Tadeusza Gajcego*, Warszawa 1992, s. 83–84.
- Źródło: Zdzisław Jastrzębski, *Literatura pokolenia wojennego wobec Dwudziestolecia*, Warszawa 1969, s. 152–161.
- Źródło: Tadeusz Gajcy, *Widma. Poemat*, [w:] tegoż, *Wybór poezji. Misterium niedzielne*, oprac. S. Bereś, Wrocław 1992, s. 21–43.
- Źródło: Rafał Brasse, *Na pograniczu snu i marzenia – między onirycznym lotem a teofanią w języku poetyckim Tadeusza Gajcego*, „Język. Religia. Tożsamość” 2016, nr 2(14), s. 5–20.

Katastrofizm pokolenia 1920 na przykładzie *Widm* Tadeusza Gajcego

Pancernik „Schleswig-Holstein” ostrzeliwuje Gdynię z portu w Gdańsku, 13 września 1939 r.
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Nie ma takiego języka, którym można oddać pełnię grozy wojny, klęskę humanizmu, przerażenie wywołane brutalnością przeżyć, nieustanny strach o życie, spotkanie ze śmiercią drugiego człowieka. Mimo to wielu pisarzy próbowało zmierzyć się z tymi traumatycznymi doświadczeniami. Wśród nich z jednej strony można sytuować Tadeusza Różewicza z jego poezją ciężącą ku milczeniu, z drugiej strony znaleźliby się katastrofiści. Jednym z dwóch najważniejszych – obok Krzysztofa Kamila Baczyńskiego – był Tadeusz Gajcy.

Twoje cele

- Wskażesz cechy poetyki katastrofizmu we fragmentach poematu *Widma* Tadeusza Gajcego.
- Nazwiesz środki stylistyczne i opisziesz ich funkcję w utworze.
- Scharakteryzujesz język i obrazowanie w poemacie *Widma*.
- Opisziesz podmiot liryczny i sytuację liryczną w utworze Tadeusza Gajcego.

((Stanisław Bereś

Uwięziony w śmierci. O twórczości Tadeusza Gajcego

Widma. Jeden z najbardziej znanych tomików poetyckich okresu wojny i okupacji, bodaj najoryginalniejszy spośród wszystkich, jakie powstały w latach 1939-1945. Opublikowany w maju 1943 roku, w dobie spiętrzenia okupacyjnego koszmaru, stanowi ostatnie, krystalicznie czyste ogniwo rozwoju liryki katastroficznej, wypalającej się stopniowo w zderzeniu z realnością zagłady. Tytuł dał mu dziesięcioczęściowy poemat: tajemniczy i niepokojący, fascynujący skalą i rozpiętością wyobraźni, urzekający fantazjotwórczym barokiem, porażający sugestywnością apokaliptycznych obrazów, przepojony gorączkowymi majakami i urojeniami, miotaniem się pomiędzy nieokiełznaną wizją oniryczną, groteską oraz naturalistycznymi wizerunkami rzeczywistości wojennej; posępny i groźny, osnuty eschatologicznym mrokiem, naznaczony milczeniem niebios i obecnością szatana, wypełniony strachem i bezradnością, obrazami śmierci, cierpienia i rozpadu ogarniającego cały ziemski glob.

Zbiór ten, a w szczególności tytułowy poemat, od samego początku prowokował do skrajnych opinii. Uznawano poetycki talent Gajcego, podkreślano unikalność estetyczną *Widm*, a jednocześnie negowano ich katastroficzną (czytaj: [paseistyczną](#)) wymowę. Kontrowersje, jakie rozgorzały wokół poematu w okresie okupacji, przeniosły się na łamy czasopism i książek po wojnie. Dla jednych utwór ten był przykładem wewnętrznego spętania, „metaforycznej gorączki”, konstrukcyjnego amorfizmu i treściowego chaosu, dla drugih stanowił egzemplifikację artystycznej niezależności, wizyjnej odkrywczości, umiejętności oddania ducha swojego czasu. [...]

Utwór to zatem wartościowy czy chybiony, nowatorski czy wtórny,

spójny czy chaotyczny, penetrujący metafizyczne otchłanie czy tylko epatujący zalewem imaginacyjnych obrazów? Jaką postawę wyraża: wyłączenia z historii czy właśnie aktywnego uczestnictwa? Nawet mało doświadczony czytelnik łatwo zorientuje się, że poemat Gajcego reprezentuje ten typ doświadczenia poetyckiego, w którym bardzo trudno o jednoznaczne i proste rozstrzygnięcia.

Źródło: Stanisław Bereś, *Uwięziony w śmierci. O twórczości Tadeusza Gajcego*, Warszawa 1992, s. 83–84.

((Zdzisław Jastrzębski

Literatura pokolenia wojennego wobec

Dwudziestolecia

[...] elementy katastroficzne występują u pisarzy wojennych nie jako temat, lecz jako składniki obrazowania. Sugerują.

[...] widoczne jest dążenie do pośredniego sposobu przedstawiania, prowadzące nieraz do **peryfrastyczności** (szczególnie u Gajcego), do eliminowania realiów wojennych (zwłaszcza u Baczyńskiego), a także do ich zastępowania przez motywy pierwotności, mitologii oraz przez pojęcia i obrazy znaczące w ogóle zniszczenie, zagładę (krew, śmierć, rozdarte jelita, strzały). Gajcy [...] i Borowski nawiązują [...] do katastroficznej tradycji w ujęciu eschatologicznym – przez bezpośrednie wprowadzenie związanych z zagładą obrazów z Biblii oraz przez stylizację biblijną. [...]

W związku z **moralitetową** wizją Gajcego istotną rolę pełnią u niego motywy demoniczne, na które zwracano uwagę już w konspiracyjnych recenzjach *Widm*. [...] Łączenie katastrofy z Kainową zbrodnią jest nowym elementem katastrofizmu wojennego. Podobnie ma się rzecz z odwoływaniem się do grzechu pierworodnego. Jednakże oba motywy są raczej kontynuacją metody kontrastowania między mitem arkadyjskim i żałobnym [...]. Wyraźniejsze związki i zależności od poetyki katastrofizmu przedwrześniowego widoczne są w zestawieniu elementów delikatnych i brutalnych, maleńkich i kosmicznych, jasnych i ponurych [...], a także w zakłócaniu obrazów „arkadyjskich” przez

groźne [...].

Z drugiej strony, można dostrzec – również znaną u poprzedników – tendencję przeciwną: do zacierania granic między poszczególnymi kategoriami czasu, między rzeczywistością realną i urojoną lub baśniową, do eliminowania konkretyzacji czasowo-przestrzennej i do nieokreśloności. Stąd pochodzi skłonność do posługiwania się strukturą baśniową. [...]

Z tendencją do baśniowości i odrealnienia, do zaprzeczania wiąże się również kształtowanie utworów według prawa snu. Metoda ta zdaje się być rozwinięciem i konsekwencją – jeśli chodzi o genezę – techniki luźnych skojarzeń, bliskich poetyce nadrealizmu [...].

W twórczości wojennej [...] takie ujęcie pochodzi głównie z przerażenia i zdziwienia, jest formą samoobrony, odrzucania, niegodzenia się z faktem istnienia tak strasznego kataklizmu. Pośrednio jest także formą jego oceny i próbą ratowania obrazów dzieciństwa [...].

Katastrofizm zmienił się z chwilą klęski w katastrofę [...].

Źródło: Zdzisław Jastrzębski, *Literatura pokolenia wojennego wobec Dwudziestolecia*, Warszawa 1969, s. 152–161.

((Rafał Brasse

Na pograniczu snu i marzenia – między onirycznym lotem a teofanią w języku poetyckim Tadeusza Gajcego

Słowo sen w poezji Tadeusza Gajcego zyskuje szczególną, osobną wartość znaczeniową. Oznacza stan twórczej inicjacji nastawionej na percepcję obrazów, które uaktywniają się za pośrednictwem zmysłów wewnętrznych: pamięci i wyobraźni. W przypadku twórczości autora *Stygmatu* możemy więc mówić o poetyce snu w takim sensie, w jakim materia języka zdolna jest odzwierciedlić owe trudno uchwytnie – towarzyszące procesowi twórczemu – zjawiska psychiczne. [...]

będzie mnie interesował sen pojęty jako stan, w którym czujne, racjonalne „ja” poety dokonuje przekształcenia duchowych doznań w swoiście językowy obraz świata. Poeta marzyciel poddaje się

emocjonalnej projekcji i kontemplacji wytworów imaginacji. Dzięki temu utrwała przeżycia i niepokoje egzystencjalne w mowie o wysokich walorach estetycznych. [...] twórczość Gajcego, poza wymiarem estetycznej kreacji, objawia również, a może przede wszystkim – swój głęboki sens moralny, teologiczny i filozoficzny [...]. zanurzone w sennych wizjach „ja” podmiotowe postrzega własne istnienie w zwielokrotnionym wymiarze czasu i przestrzeni. Wspomnienia i marzenia idealizują przeszłość i przyszłość, czyniąc zeń – na skutek aktu twórczego – wartości szczególne, metafizyczne, pozwalające otworzyć się na spotkanie z transcendencją. Poeta, doświadczając „mowy obrazów”, w sposób szczególny otwiera się na świat wartości, które [...] kształtują jego człowieczeństwo w perspektywie eschatologicznej.

Źródło: Rafał Brasse, *Na pograniczu snu i marzenia – między onirycznym lotem a teofanią w języku poetyckim Tadeusza Gajcego*, „Język. Religia. Tożsamość” 2016, nr 2(14), s. 5–20.

O autorze

Tadeusz Gajcy urodził się w jednej z najuboższych dzielnic Warszawy w 1922 roku. Jego talent literacki dostrzeżono już w szkole powszechnej. Po wybuchu wojny zgłosił się do władz wojskowych z prośbą o wcielenie do armii, ale otrzymał decyzję odmowną. W 1941 roku uzyskał maturę i dostał się na studia polonistyczne podziemnego Uniwersytetu Warszawskiego.

Za sprawą Leona Zdzisława Stroińskiego, także poety, Gajcy związał się ze środowiskiem „Sztuki i Narodu”, przejmując obowiązki redaktora czasopisma w 1943 roku. Pod pseudonimem „Topór” walczył w Powstaniu Warszawskim w drużynie szturmowo-wypadowej na Starym Mieście. 16 sierpnia 1944 w domu, który zajmowali Gajcy ze Stroińskim, Niemcy użyli gazu działającego jak dynamit, wysadzając budynek. Ciało poety zostało ekshumowane przez rodzinę wiosną 1946 r. Ustalono, że zginął na skutek uduszenia pod zwałami gruzu. Został pochowany w kwaterze powstańczej na wojskowych Powązkach. Pośmiertnie odznaczono go Krzyżem Walecznych.

Tadeusz Gajcy

Widma [fragmenty]

I

((Tadeusz Gajcy

Widma. Poemat

I

Czy znasz ten kraj pod soplami szerniałych gorących gromnic
skrzypiący dawniej żywicą — dzisiaj błonami skrzydeł
nietoperzy ogromnych.

Czy znasz ten kraj,
gdzie ścieżkami westchnień
płyną nieżywe
kwiaty zwęglone i kości zwierząt łąkowych i leśnych.

Gdzie płaski wypasał krajobraz
stulone uśmiechy wiosek
i kwitły długo przy ustach łąki łagodne jak flety —
schodzą do jezior z siarki
i węgla lasy brzozowe.

Stały w martwym powietrzu głosy psalmistów letnich,
kiedy czerwony tulipan ze strzechy wyrósł drzemiącej
i ronił płatki gorące.

Miasta pogieęte jak muszle na czarnoziemnych wybrzeżach,
w których się echo strzępiaste wylewa pod strumień wiatru —
oto latarnie uliczne w ślimaki skręcone leżą

i wieże cieką ku ziemi w ceglasty zimny stalaktyt.
Marszczy się skóra globu, lasami zapada i pęka,
w szczelinach grzmoty podziemne niebo kaleczą niskie,
ziewają krwiste zachody przy ziemi rozwartym pyskiem
i czarne słońce zmałało do kształtu serca człowieka.
Ryby na rzekach z fioletu wypływają brzuchami do góry,
jawia się niebom obcym geometryczne stygmaty,
a to zapowiedź złowieszcza,
bo u serca dzwonów wiszą już nietoperze
i znaki z morowego powietrza
jak obłoki wędrują nad światem.

Ptaki nieznane nikomu po długich roślinach świstu
spadają w dłonie łun
jak w sieci listków.
Jabłko ziemi błędzące w zdwojonych mocnych obrotach
o obręcz blasku ociera sypką sosnową sierść.
Rwie się niebieski bulgot
i pustkę złą ustokrotnie,
pustkę o wnętrzu płomienia.

W płomieniu wklęsłym i szklanym mówią — śmierć.
Przymknięte są oczy pożarów, spod których lży jak katedry —
lży wyściełane wrzosami miękkie i dziwnie ciche —
a są to farby żałobne rozłożone w skrzydłach motyli,
a są to dźwięki bolesnej muzyki.

Pada śmiertelny deszcz z gromnic wysokich,
bezpańskie zwierzęta straszą między nocą a dniem,
ślepną źrenice ludzi pod cięciem puchowej lotki
ptaków niebieskich przemienionych w złe.

A domy łamią się lekko, domy, w których zamieszkał człowiek,
naszeptujący do kopców cmentarnych u granic.
Ludzie o twarzach z wosku i oczach łagodnej łani
czekają na gałązkę oliwną, a może
na gałązkę zwykłego śpiewu.

Skłębiona puchnie darń,
skwierczą rozwiane knoty gromnic,

noce wtulone w skrzydła nietoperzy ogromnych
kołyszają kraj.

Ten kraj.

Źródło: Tadeusz Gajcy, *Widma. Poemat*, [w:] tegoż, *Wybór poezji. Misterium niedzielne*, oprac. S. Bereś, Wrocław 1992, s. 21–43.

II

X

Słownik

amorfizm

(gr. *amorfos* – bezkształtny) – brak uporządkowanej budowy, bezkształtność

eschatologia

(gr. *éschatos* – ostateczny, *lógos* – słowo, nauka) – część doktryny religijnej, także teoria filozoficzna traktująca o losach pośmiertnych człowieka oraz celu i przeznaczeniu świata

moralitet

(łac. *moralis* – dotyczący obyczajów) – późnośredniowieczny i renesansowy gatunek dramatyczny o charakterze alegoryczno-dydaktycznym; przybierał formę uniwersalnej przypowieści na temat doczesnych pokus, upadku i zbawienia, obrazował walkę uosobionych sił dobra i zła (Cnota, Wiara, Pycha, Wiedza, Grzech) o duszę człowieka; posługiwał się motywami biblijnymi, później też mitologicznymi lub historycznymi

oniryzm

(gr. *óneiros* – sen, marzenie senne) – tendencja w literaturze, sztukach plastycznych i filmie polegająca na kreowaniu rzeczywistości na wzór snu i nawiązywaniu w budowie utworu do reguł rządzących marzeniem sennym

paseizm

(fr. *passéisme*, *le passé* – przeszłość) – przywiązanie do tradycyjnych obyczajów lub wzorców

peryfraz

(gr. *peri* – wokół; *phrásis* – mowa, wyrażenie, zwrot) – omówienie, zastąpienie danego wyrazu przez grupę innych wyrazów, będących metaforycznym lub opisowym

równoważnikiem jego znaczenia, głównie w celu rozszerzenia tematu i osiągnięcia ozdobności stylu

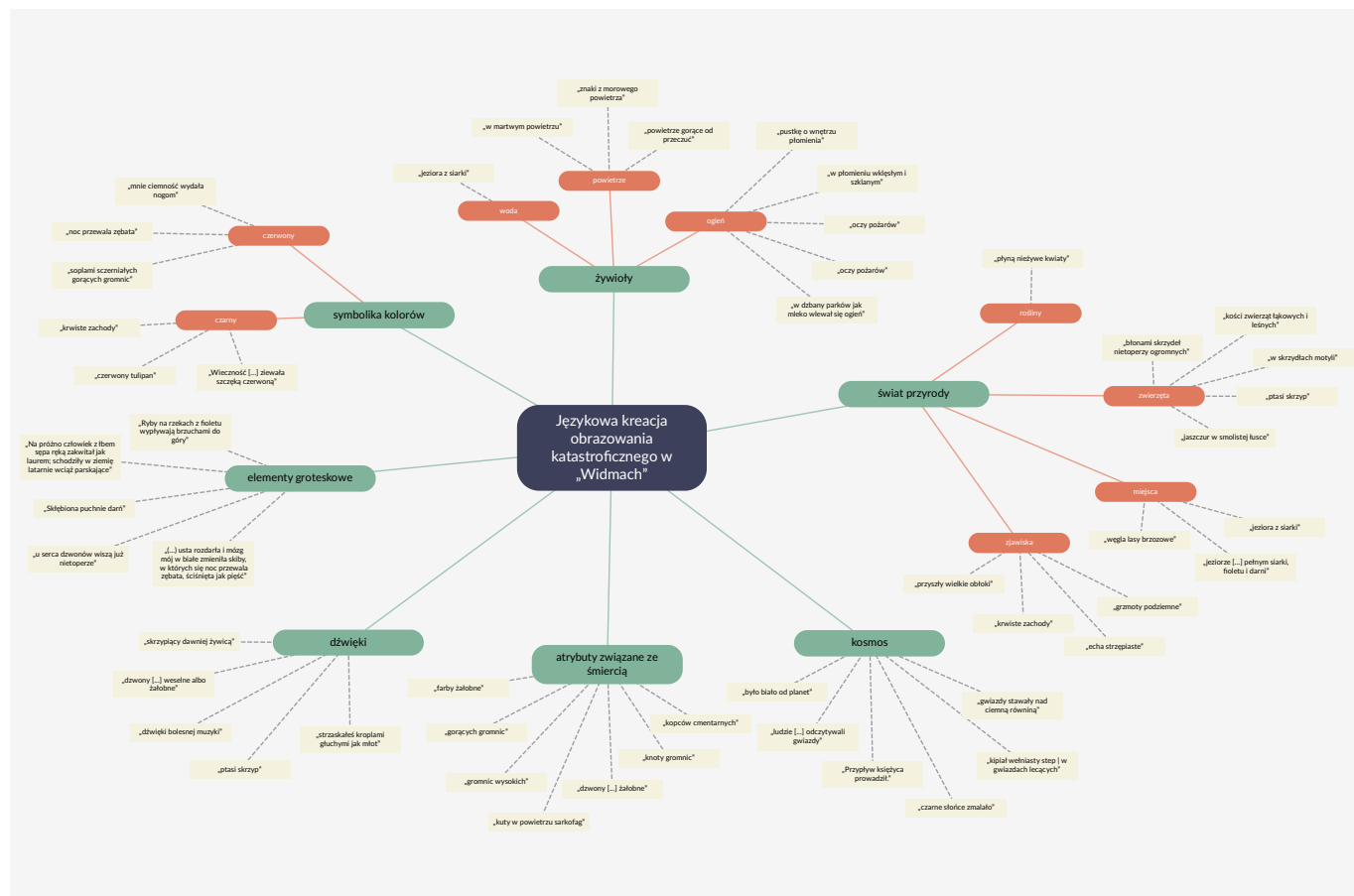
Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli ukazującą językową kreację obrazowania katastroficznego w *Widmach* Tadeusza Gajcego. Zredaguj 9–10-zdaniową wypowiedź, w której opisziesz cechy obrazowania katastroficznego.

Polecenie 2

Zastanów się, z czym kojarzy ci się katastrofa. Wypisz pięć synonimów tego leksemu.

Sprawdź się

Tadeusz Gajcy

Widma [fragmenty]

I

((Tadeusz Gajcy

Widma. Poemat

I

Czy znasz ten kraj pod soplami szerniałych gorących gromnic
skrzypiący dawniej żywica – dzisiaj błonami skrzydeł
nietoperzy ogromnych.

Czy znasz ten kraj,
gdzie ścieżkami westchnień
płyną nieżywe
kwiaty zwęglone i kości zwierząt łąkowych i leśnych.

Gdzie płaski wypasał krajobraz
stulone uśmiechy wiosek
i kwitły długo przy ustach łąki łagodne jak flety –
schodzą do jezior z siarki
i węgla lasy brzozowe.

Stały w martwym powietrzu głosy psalmistów letnich,
kiedy czerwony tulipan ze strzechy wyrósł drzemiącej
i ronił płatki gorące.

Miasta pocięte jak muszle na czarnoziemnych wybrzeżach,
w których się echo strzępiaste wylewa pod strumień wiatru –
oto latarnie uliczne w ślimaki skrócone leżą

i wieże cieką ku ziemi w ceglasy zimny stalaktyt.

Marszczy się skóra globu, lasami zapada i pęka,
w szczelinach grzmoty podziemne niebo kaleczą niskie,
ziewają krwiste zachody przy ziemi rozwartym pyskiem
i czarne słońce zmałało do kształtu serca człowieka.

Ryby na rzekach z fioletu wypływają brzuchami do góry,
jawia się niebom obcym geometryczne stygmaty,

a to zapowiedź złowieszcza,
bo u serca dzwonów wiszą już nietoperze
i znaki z morowego powietrza
jak obłoki wędrują nad światem.

Ptaki nieznane nikomu po długich roślinach świstu
spadają w dłonie łun
jak w sieci listków.
Jabłko ziemi błędzące w zdwojonych mocnych obrotach
o obręcz blasku ociera sypką sosnową sierść.
Rwie się niebieski bulgot
i pustkę złą ustokrotnia,
pustkę o wnętrzu płomienia.

W płomieniu wklęsłym i szklanym mówią — śmierć.
Przymknięte są oczy pożarów, spod których łyży jak katedry —
łyży wyściełane wrzosami miękkie i dziwnie ciche —
a są to farby żałobne rozłożone w skrzydłach motyli,
a są to dźwięki bolesnej muzyki.

Pada śmiertelny deszcz z gromnic wysokich,
bezpańskie zwierzęta straszą między nocą a dniem,
ślepną źrenice ludzi pod cięciem puchowej lotki
ptaków niebieskich przemienionych w złe.

A domy łamią się lekko, domy, w których zamieszkał człowiek,
naszeptujący do kopców cmentarnych u granic.
Ludzie o twarzach z wosku i oczach łagodnej łani
czekają na gałązkę oliwną, a może
na gałązkę zwykłego śpiewu.

Skłębiona puchnie darń,
skwierczą rozwiane knoty gromnic,
noce wtulone w skrzydła nietoperzy ogromnych
kołyszą kraj.

Ten kraj.

Źródło: Tadeusz Gajcy, *Widma. Poemat*, [w:] tegoż, *Wybór poezji. Misterium niedzielne*, oprac. S. Bereś, Wrocław 1992, s. 21–43.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Który z poniższych środków artystycznego wyrazu stanowi dominantę stylistyczną w poemacie Tadeusza Gajcego *Widma*?

☐ metafora☐ personifikacja☐ apostrofa☐ peryfrazą

Ćwiczenie 2

Z poematu Tadeusza Gajcego *Widma* wybierz pięć cytatów odnoszących się w sposób metaforyczny do obrazów wojny.

Ćwiczenie 3

Wykonaj polecenia zawarte w tabeli, odnosząc się do fragmentów *Widm* zamieszczonych w lekcji.

Scharakteryzuj podmiot

liryczny

Opisz sytuację liryczną

Opisz nastrój panujący

w tekście

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij znaczenie tytułu poematu Tadeusza Gajcego.

Ćwiczenie 5

Scharakteryzuj język, jakim posługuje się podmiot liryczny w poemacie *Widma*. Zwróć uwagę na wykorzystane środki stylistyczne, poetyckie obrazowanie itp.

Ćwiczenie 6

Z poniższych określeń wybierz te, które nie dotyczą poetyki katastroficznej:

☐ baśniowość

☐ oniryczność

☐ wizyjność

☐ konkretność obrazowania

☐ ukazywanie zdarzeń jedynie w przybliżeniu

☐ umieszczenie sytuacji lirycznej w konkretnym czasie historycznym

☐ realizm

☐ praesens propheticum

Ćwiczenie 7

Wyjaśnij, jaki jest wpływ formy utworu na jego wymowę.

Ćwiczenie 8

Wskaż i opisz elementy obrazowania katastroficznego w poemacie. Posłuż się konkretnymi cytatami.

Ćwiczenie 9

Wyjaśnij, na czym polega groteska w poemacie *Widma*. Jak sądzisz, dlaczego poeta posłużył się właśnie tą kategorią estetyczną?

Praca domowa

Napisz analizę i interpretację *Widm* Tadeusza Gajcego.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Katastrofizm pokolenia 1920 na przykładzie *Widm* Tadeusza Gajcego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- 7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

8. posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- opisuje sytuację liryczną w poemacie *Widma* Tadeusza Gajcego,
- charakteryzuje podmiot liryczny poematu w kontekście wydarzeń historycznych, które były jego udziałem,
- wskazuje funkcję środków stylistycznych zastosowanych przez autora,
- dokonuje interpretacji fragmentów poematu *Widma*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- podająca.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Katastrofizm pokolenia 1920 na przykładzie *Widm* Tadeusza Gajcego”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 4 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w sekcji „Przeczytaj”.
2. **Przekład intersemiotyczny.** Chętni uczniowie przygotowują interpretację utworu poetyckiego w e-materiale: *Widma*, wykorzystując wybrane środki artystycznego wyrazu (np. grafika, kolaż, impresja muzyczna, film). Nauczyciel poleca uczniom, by czytając fragmenty poematu Gajcego, zwrócili uwagę na obecne w nim groteskowe obrazy, figury i stworzenia, które mogą zostać wykorzystane w tworzeniu pracy wizualnej (plastycznej lub multimedialnej).

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Odczytanie tekstu literackiego z elementami interpretacji aktorskiej. Wybrana przed lekcją osoba prezentuje recytację utworu *Widma*. Tłem mogą być prezentacje wizualne

przygotowane przez innych uczniów, a jeśli są rozbudowane i wymagają komentarza, nauczyciel poświęca na nie więcej czasu ze wstępnej fazy lekcji.

2. **Praca z multimediami.** Uczniowie w zespołach dwuosobowych wykonują polecenie: Zapoznaj się z mapą myśli ukazującą językową kreację obrazowania katastroficznego w *Widmach* Tadeusza Gajcego. Zredaguj 9–10-zdaniową wypowiedź, w której opisz cechy obrazowania katastroficznego. Wspólnie rozwiązują zadanie.
3. **Ćwiczenie umiejętności.** Uczniowie pracują indywidualnie i rozwiązują ćwiczenia nr 1, 2, 3. Po wykonaniu zadania nauczyciel wyświetla na tablicy wybrane odpowiedzi i następuje ich omówienie.
4. Uczniowie rozwiązują zadania 5–8 w sekcji „Sprawdź się”. Po wyznaczonym czasie nauczyciel razem z uczniami omawia poprawność wykonanych ćwiczeń.
5. Uczniowie pracują w parach. Analizują treść zadania 9 „Wyjaśnij, na czym polega groteska w poemacie *Widma*. Jak sądzisz, dlaczego poeta posłużył się właśnie tą kategorią estetyczną?”, dyskutują, a następnie zapisują wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. W dyskusji podsumowującej lekcję uczniowie odpowiadają na zadane przez nauczyciela pytania:
 - Jakich środków używa poeta, by nakreślić katastroficzną wizję przyszłości? W jakim celu posługuje się groteską? Jeśli uczniowie znają już inne utwory poetów pokolenia 1920, nauczyciel może zapytać: czym różni się sposób obrazowania zastosowany przez Gajcego od tego, którym posłużył się K.K. Baczyński lub T. Różewicz?

Praca domowa:

1. Napisz analizę i interpretację *Widm* Tadeusza Gajcego.

Materiały pomocnicze:

- *Słownik literatury polskiej XX wieku*. Red. Alina Brodzka i in. Wrocław 1992. [tu: katastrofizm]
- Ewa Suliborska-Rymkiewicz, *Tadeusz Gajcy, czyli próba przezwyciężenia katastrofizmu*, „*Prace Polonistyczne*” 1967, nr 23.
Tadeusz Gajcy – pesymizm w poezji, radość w życiu, audycja Polskiego Radia.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimediami „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.